

ՎԱՆԻՆԵ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ, ՕՐԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՐԳ. ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

Սույն հոդվածում հանգամանորեն քննարկվել է իրավաբանական պատասխանատվության, օրինականության և իրավակարգի փոխհարաբերակցության հետ կապված տեսական և կիրառական հիմնախնդիրները:

Հիմնաբառեր- իրավաբանական պատասխանատվություն, օրինականություն, իրավակարգ, փոխհարաբերակցություն, տեսական, կիրառական:

Իրավակիրառ և իրավակարգավորող գործընթացներում խիստ կարևորվում է իրավաբանական պատասխանատվության, օրինականության և իրավակարգի փոխհարաբերակցության հիմնախնդիրների պարզաբանումը, որն ունի ոչ միայն տեսական, այլև զգալի կիրառական նշանակություն:

Միայն իրավունքի իրականացման գործընթացի գիտական վերլուծությունը կնպաստի օրինականության և իրավակարգի կատարելագործմանը և ամրապնդմանը:

Մեզ թվում է, թե իրավաիրականացման գործընթացը արգելակվում է նաև նրանով, որ իրավաբանական գրականության մեջ բավարար հստակություն չկա օրինականության և իրավակարգի հասկացությունների սահմանազատման մեջ: Երբեմն օրինականությունը դիտարկվում է շատ լայն, դրա հասկացության մեջ ընդգրկվում են ոչ միայն ըստ օրենքների և ենթաօրենսդրական ակտերի պահպանության, կիրառության և օգտագործման պահանջները, այլ նաև պետության ամբողջ օրենսդրական գործունեությունը և հենց օրենքը: Անկասկած, օրինականությունը անմիջական կապված է օրենքի և, հետևաբար, օրենսդրական գործունեության հետ: Օրինականության պահանջի հիման վրա օրենքների իրականացումը հնարավոր չէ պատկերացնել օրենքների բացակայության դեպքում, ինչպես նաև օրենսդրական գործունեությունը կկորցնի որևէ իմաստ, եթե գործունեության արդյունքում ստեղծված օրենքները չիրականացվեն կյանքում: Օրենքները և ենթաօրենսդրական ակտերը համախմբում, ձևավորում են օրինականության հիմքը:

ՀՀ փոփոխված Սահմանադրության 6-րդ հոդվածում հստակորեն ամրագրված է օրինականու-

թյան սկզբունքի բովանդակությունը. «Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարելու միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով:

2. Սահմանադրության և օրենքների հիման վրա և դրանց իրականացումն ապահովելու նպատակով Սահմանադրությամբ նախատեսված մարմինները կարող են օրենքով լիազորվել ընդունելու ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտեր: Լիազորող նորմերը պետք է համապատասխանեն իրավական որոշակիության սկզբունքին:

3. Օրենքները և ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերն ուժի մեջ են մտնում սահմանված կարգով հրապարակվելուց հետո»¹:

Միևնույն ժամանակ օրինականության պահանջները տարածվում են ոչ միայն օրենքի իրականացման գործընթացների, այլ դրանց ստեղծման վրա: Ըստ օրենքի՝ ստեղծման գործունեությունը իրականացվում է օրենքով հաստատված և խորհրդարանով կարգավորվող որոշակի կազմակերպչական ձևերում, այլ խոսքերով, օրենսդրական գործընթացը կարգավորված է համապատասխան իրավական նորմատիվներով: Օրինականության պահանջները տարածվում են նաև օրենսդրական գործունեության այլ պահերի վրա (օրինակ, իրավական համակարգում օրենքի առաջնության հաստատում, ըստ իրենց իրավական ուժի իրավական ակտերի աստիճանակարգության², նոր իրավական ակտերի հրապարակման, գործող իրավական ակտերի փոփոխման, հստակեցման կամ չեղյալացման պատեհաժամություն և այլն):

Այս պահանջներից շատերը օրինականորեն արտահայտված են հենց օրենքներում: Սակայն

օրենքի ստեղծման, օրենքի և օրինականության՝ որպես նույնակարգ երևույթների սերտ կապը հիմք չէ դրանց նույնականացման համար: Այսպես, օրենքի ստեղծումը բացի նրանից, որ իրականացվում է օրինականության պահանջներին համապատասխան՝ իրենում ընդգրկում է նաև բազմաթիվ այլ հանգամանքներ (հասարակական զարգացման օբյեկտիվ օրինաչափությունների ճանաչում և կիրառություն, այդ օրինաչափությունների նորմատիվ արտահայտում, տեսական, գործնական և ստեղծագործ գիտելիքների համակցություն և այլն): Հավասարաչափ է նաև օրենքը, որը հաճախ իրենում ընդգրկում է օրինականության այս կամ այն պահանջները, պարունակում է այս կամ այն կոնկրետ հասարակական հարաբերությունների բնույթը սահմանող համապատասխան կանոններ: Ի վերջո, նաև օրինականությունը ոչ միայն տարածվում է օրինաստեղծ գործունեության վրա, այլ նաև իրենում ընդգրկում օրենքում պարտադիր չամրագրված պահանջներ:

• Օրինականությունը բովանդակային առումով ինքնին օժտված է մի շարք պահանջներով, որոնք հանգում են հետևյալին.

• օրենքների և դրանց հիման վրա հրապարակված այլ իրավական ակտերի անշեղ կատարում և պահպանում բոլոր հաստատությունների, կազմակերպությունների, պաշտոնատար և ֆիզիկական անձանց կողմից,

• իրավական ակտերի ստեղծում միայն լիազոր մարմինների կողմից և դրանցից յուրաքանչյուրի սահմանադրական շրջանակներում խիստ եզրագծված կոնպենտենցիաներում,

• իրավական ակտերի հրապարակում Մահմանադրությամբ նախատեսված խիստ որոշակի ձևերով,

• իրավական ակտերի համակարգում օրենքի առաջնություն և ենթակա իշխանական և կառավարական մարմինների իրավական ակտերի համապատասխանություն վերին մարմինների իրավական ակտերին,

• ըստ իրենց իրավաբանական ուժի իրավական ակտերի հիերարխիայի ապահովում,

• իրավական ակտերի ընդունում օրենսդրական (և օրինաստեղծ) ընթացակարգի և տեխնիկայի կանոններին համապատասխան,

• օրենքով հաստատված կարգով իրավասու մարմինների կողմից ակտերի պատեհաժամ հրատարակում, փոփոխություն կամ չեղյալացում,

• իրավական ակտերի կայունության ապահովում,

• լիազորված մարմինների և պաշտոնատար

անձանց կողմից իրավական ակտերի կիրառություն ընթացակարգային օրենսդրության հետ խիստ համապատասխանությամբ,

• իրավական ակտերի պահպանություն, կիրառություն կամ կատարում,

• իրավական ակտերի ճշգրիտ և միաձև կիրառություն դրանց իմաստի հետ լիարժեք համապատասխանությամբ և օրենսդրությամբ հաստատված կազմակերպչական ձևերի պահպանությամբ,

• իրավական ակտերի կիրառություն այն ծավալով և նշանակությամբ, որոնք նախատեսված են հենց իրավական ակտերով,

• իրավական ակտերի իրականացման ապահովում անհրաժեշտ նյութական, իրավաբանական, հոգևոր միջոցներով և երաշխիքներով,

• իրավական ակտերի կիրառության, պահպանության և իրականացման մշտական հսկողության, ստուգման իրականացում պետական մարմինների և լիազորված հասարակական կազմակերպությունների, պաշտոնակատար անձանց և քաղաքացիների կողմից:

Օրինականության բերված պահանջները միմյանցից մեկուսացված, խզված չեն, այլ գտնվում են ուղիղ կախվածության մեջ, լրացնում, պայմանավորում են միմյանց՝ հանդես գալով օրենքների և դրանց հիման վրա հրապարակվածների, այլ իրավական ակտերի ճիշտ պահպանության, կատարման և կիրառության միջոցների միասնական համալիրի ձևով³: Օրենքների ազդեցության և օրինականության պահանջների պահպանության արդյունքում ստեղծվում և ապահովվում է իրավակարգի ռեժիմը: Հնարավոր չէ իրավակարգի առկայություն օրենքների և օրինականության բացակայությամբ, ինչպես նաև օրենքների և օրինականության ստեղծման, գոյության և ազդեցության իմաստը կայանում է հասարակական իրավակարգի հաստատման մեջ:

Շարադրվածի հետ կապված՝ կարևոր և արդիական է ներկայում կանգ առնել երկու հարցերի վրա:

Առաջինը: «Թույլատրված է ամենը, ինչ արգելված չէ օրենքով»: Սակայն այս բանաձևը այնքան էլ ճիշտ չէ, քանի որ, առաջինը, օրենքով արգելվածի սահմաններից դուրս բացարձակ ամենը թույլատրելի չէ, երկրորդը, թույլատրելի է միայն այն, ինչը համապատասխանում է համամարդկային արժեքներին, բարոյականությանը, արդարությանը, անձի և հասարակության ազատությանը: Առավել իմաստուն հանդիսանում է դեռ Ջ. Ստ. Միլի կողմից առաջադրված բանաձևը. մարդկանց պետք է թույլատրվի անել ամենը, ինչ ցանկանում

են, այնքան ժամանակ, քանի դեռ դա չի վնասում այլ մարդկանց կամ չի սահմանափակում նրանց իրավունքները :

Երկրորդը: Իրավաբանական գիտության մեջ հատուկ ուշադրություն է պահանջում հանցավորության դեմ պայքարը⁵, հատկապես հասարակական զարգացման անցումային շրջանում դրա սրման և տարածման ընթացքում: Դա գերադրապես քրեագետների խնդրայնությունն է: Մենք տվյալ դեպքում մտադրված ենք կանգ առնել խնդրի միայն մեկ ասպեկտի վրա: Հայտնի է, որ հանցավորությունը հաճախ ծնում է ինքն իրեն: Հանցավորության կրճատումը ենթադրում է դրա կանխարգելման համակարգված իրականացում, ինչով դժբախտաբար ամենաքիչն է մտահոգված մեր պետությունը (և ամենից առաջ իրավապահ մարմինները): Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ չէ ապացուցել իրավակարգի ռեժիմի կարգավորման համար դրա բացառիկ կարևորությունը և արդիականությունը:

Իրավակարգը՝ գործող օրենսդրության կարգադրագրերին համապատասխանող հասարակության մեջ ձևավորված հասարակական հարաբերությունների վիճակ է: Նա, ով չի պահպանում դրա ռեժիմի կազմակերպման, և պահպանության պահանջները, անկասկած, խախտում է ամբողջ օրենսդրությունը: Նման արարքները ընդունվում են որպես իրավախախտումներ և հանգեցնում իրավախախտման բնույթին համապատասխանող իրավաբանական պատասխանատվության: Իրավախախտումը և դրա բնույթը նշում են պատասխանատվության ձևը, որին պետք է ենթարկվի հակաիրավական արարք կատարած անձը:

Իրավաբանական պատասխանատվության ձևերի և տեսակների կիրառության կանոնները ու-

նեն կատարելագործման և զարգացման կարիք: Իրավունքի ընդհանուր տեսությունը իրավաբանական պատասխանատվությունը արտահայտել է երկու հիմնական ձևերում՝ իրավավերականգնող և պատժիչ: Երկու տեսակները ծառայում են որպես իրավակարգի պաշտպանության գործիք: Յուրաքանչյուր տեսակը կարող է ունենալ պատասխանատվության իր ձևերը, որոնք անհրաժեշտ է զարգացնել ոլորտային իրավունքում: Ժամանակակից գործնականում հատկապես կարևոր է մնում պատասխանատվության իրավավերականգնող ձևը:

Պատասխանատվության այս տեսակի ձևերի սահմանափակ զարգացման հետևանքով բազմաթիվ սուբյեկտներ չեն կարողանում պաշտպանել իրենց իրավունքները:

Իրավակարգը մեծամասամբ կապված է օրենքների բովանդակության, դրանց ձևի հետ: Դրանք պետք է հասանելի լինեն ընկալման համար և արտահայտեն հասարակական հարաբերությունների որոշակի խմբի կարգավորման անհրաժեշտությունը: Երբ իրավաբանական պատասխանատվության կիրառության կանոնները օրենքում հակասական ամրագրված կամ ընդհանրապես բացակայում են, խիստ բարդ է նման օրենքը կյանքի կոչել և հասնել արդարության: Վատ մշակված օրենքների դեպքում՝ ցանկալի և անհրաժեշտ իրավակարգը հաստատել անհնարին է: Օրենքների կապը իրավաբանական, պատասխանատվության և իրավակարգի հետ կրում են օրգանական և փոխկապված բնույթ:

¹ Տե՛ս, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն: Երևան, 2015, էջ 12-13:
² Մանրամասն տե՛ս, Петров А.А., Шфиоров В.М. Предметная иерархия нормативных правовых актов.М., 2014.
³ Տե՛ս, Чернявский А.Г. Юридическая ответственность. М., 2015, С. 93-94.
⁴ Տե՛ս, Милль Дж. Ст. О свободе. СПб., 1906:
⁵ Մանրամասն տե՛ս, Кудрявцев В.Н. Стратегии борьбы с преступностью. М., 2003; Фокс В. Введение в криминологию. Пер. с англ. М., 1980; Кенни К. Основы уголовного права. Пер. с англ. М., 1949; Социальная профилактика правонарушений: советы, рекомендации. М., 1989.
⁶ Տե՛ս, Духно Н. А. Юридическая ответственность как способ укрепления правопорядка II Российский следователь. 2012. N19. С. 37-40.

Ванине Овсепян

Соискатель института философии, социологии и права
Национальной Академии Наук Республики Армения

РЕЗЮМЕ

*Теоретико-прикладные проблемы взаимоотношения юридической
ответственности, законности и правопорядка.*

В данной статье обстоятельно рассматриваются проблемные аспекты классификации юридической ответственности.

Ключевые слова: юридическая ответственность, законность, правопорядок, взаимоотношение, теоретическое, прикладное.

Vanine Hovsepyan

Applicant at the Philosophy, Sociology and Law Institute
of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia

SUMMARY

*Legal Liability, Legality, Law and Order
Problems of Interrelation*

The theoretical and applied problems connected with the interrelation of legal liability, legality, law and order are thoroughly discussed in the present article.

Keywords: legal liability, legality, law and order, interrelation, theoretical, applied.